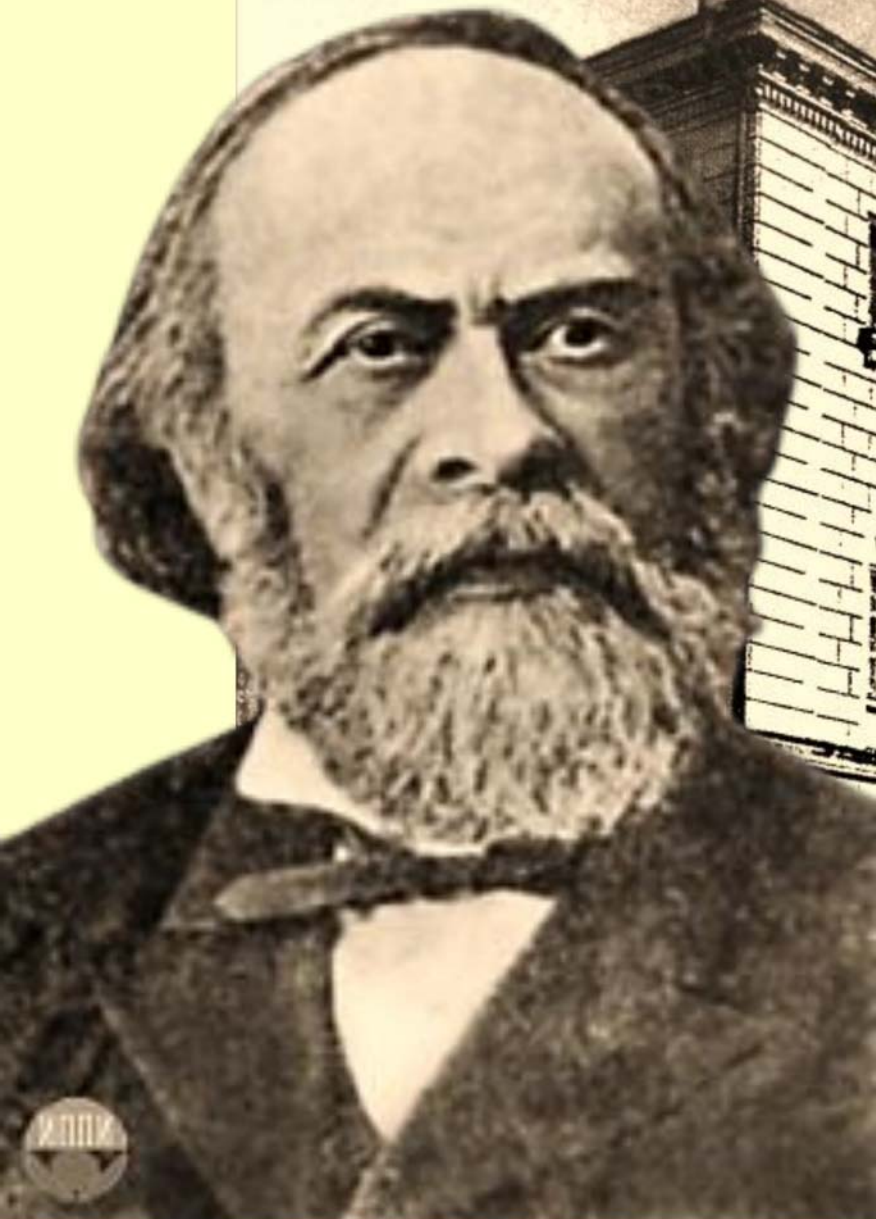

Лев Семенович ЦЕНКОВСЬКИЙ

—

мікробіолог зі світовим ім'ям

Укладач: Купріянова Н.

Усі таємниці природи...

Лев Семенович Ценковський народився 1 (13) жовтня 1822 р. у Варшаві.

Закінчивши губернську гімназію у Варшаві у 1839 р., він був відряджений до Петербурзького університету як стипендіат Царства Польського і став студентом математичного відділення філософського факультету.

Захопившись лекціями професора С. С. Куторги про розвиток тварин, перейшов на природниче відділення.

У 1844 р. Л. С. Ценковський закінчив університет зі ступенем кандидата.

У 1846 р. захистив магістерську дисертацію «Декілька фактів в історії розвитку хвойних».

**Степан Семенович КУТОРГА
(1805–1861)**

палеонтолог, зоолог та мінералог;
автор робіт з опису палеозойських
безхребетних, хребетних та флори

У 1847 р. Л. С. Ценковський вирушив разом із гірським інженером Є. П. Ковалевським у подорож на правах дослідника-ботаніка до витоків Білого Нілу у північно-східній частині Судану. За два роки він зібрав багатий матеріал з флори й фауни Судану. Результати роботи були надруковані у «Географічних відомостях» (1850) і у «Gazeta Warszawska» (1853).

У 1850 р. був запрошений до Ярославського Демидівського юридичного ліцею професором природничої історії. Тут він працював до 1854 р.

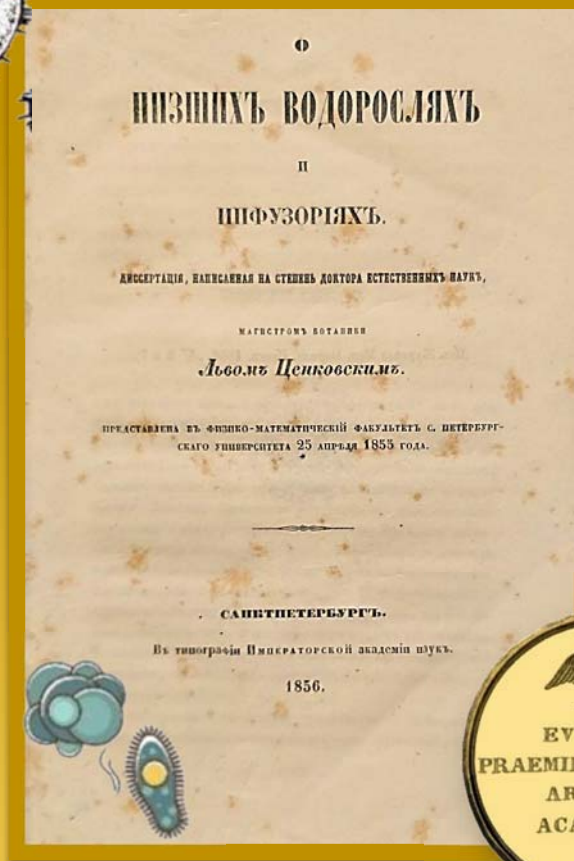
У січні 1855 р. переїхав до Санкт-Петербурга, де отримав кафедру ботаніки у Петербурзькому університеті та посаду екстраординарного професора.

Розпочався блискучий період викладацької та наукової діяльності Л. С. Ценковського. Він запровадив демонстрації на лекціях мікроскопічних препаратів та регулярні практичні заняття студентів із мікроскопом. Також він проводив самостійні дослідження, що значно розширило горизонти біологічної науки.

Аудиторія Л. С. Ценковського завжди була сповнена слухачами, а лабораторні заняття студентів під його керівництвом не вкладалися у відведений для цього час.

Лев Семенович охоче виступав і з публічними лекціями, глибокими за змістом, блискучими за формою і доступними для розуміння найширших кіл слухачів. Вони незмінно мали величезний успіх.

Ценковский Л. О низших водорослях и инфузориях : дис. ... д-ра естествен. наук / Л. Ценковский. – СПб., 1856. – XIV, 80 с.

Шифр: 136/371

У 1856 р. Лев Ценковський з великим успіхом захистив докторську дисертацію «О низших водорослях и инфузориях», яка принесла йому славу дослідника-новатора. В ній не тільки встановлена спорідненість відносин між окремими групами нижчих організмів, але й обґрунтований висновок про відсутність різких кордонів між рослинним і тваринним світом.

Дисертація Л. С. Ценковського містила величезний матеріал, який далеко перевершував усе раніше відоме у світовій біологічній науці про нижчі організми. У ній було закладено основи онтогенетичного напрямку до вивчення нижчих форм органічного світу. За цю роботу в 1857 р. Петербурзька АН присудила Л. С. Ценковському одну з вищих наукових нагород – Демидівську премію.

У петербурзький період Л. С. Ценковський продовжував приділяти багато уваги вивченню різних мікроскопічних водоростей, менше – грибів, інфузорій, джгутиконосців та інших нижчих організмів. Він описував нові форми, вивчав історію розвитку, з'ясовував генетичні відносини з-поміж них.

Михайло Степанович Воронін
(1838–1903)

ботанік, альголог, міколог та фітопатолог,
автор ряду досліджень онтогенезу та екології
грибів

10 квітня 1861 р. Л. С. Ценковський був змушений подати у відставку через хворобу. Йому важко було розлучатися з Петербурзьким університетом, де в нього вже виростили такі талановиті учні, як М. С. Воронін (1838–1903 рр.) і А. С. Фамінцин (1835–1918 рр.), які невдовзі здобули, як і їх вчитель, світову популярність.

Андрій Сергійович Фамінцин
(1835–1918)

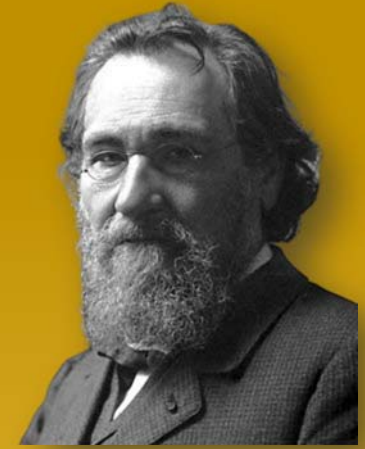
ботанік, відкрив симбіоз водоростей із
радіоляріями, розвивав теорію симбіогене-
незу. У галузі ембріології одним із перших
приступив до вивчення розвитку зародка у
однодольних.

Чорноморське узбережжя

У березні 1865 р. Лев Семенович був призначений ординарним професором університету в Одесі. Він був першим завідувачем кафедри ботаніки. У 1866–1867 рр. його обрали університетським суддею. Під час роботи в університеті Л. С. Ценковський заснував ботанічну лабораторію, був засновником і першим президентом Товариства природознавців й одним із засновників біологічної станції у Севастополі. У цей період він започаткував дослідження в галузі мікробіології, заклав наукові напрямки, що знайшли свій розвиток у дослідках: професора ботаніки Ф. М. Каменського – процес симбіозу грибів із вищими рослинами (мікориза); професора ботаніки Ф. М. Породка – фізіологія мікроорганізмів, бродіння дріжджів; мікробіолога, фітопатолога і міколога професора І. Д. Сербінова – систематика мікроорганізмів; А. Ф. Лебедева, який відкрив групу водневих бактерій, здатних окислювати молекулярний водень. Л. С. Ценковський виявив себе переконаним поборником жіночої освіти, енергійно організуючи лекції та намагаючись домогтися відкриття жіночих курсів.

В Одесі Л. С. Ценковський зустрів іншого видатного мікробіолога, тоді ще юнака – Іллю Мечникова. Вони познайомилися і швидко потоваришували. Л. С. Ценковський витратив багато зусиль на те, щоб його молодому другу було надано в Одесі кафедру зоології та порівняльної анатомії, а Мечников, у свою чергу, надавав гарячу підтримку своєму старшому товаришеві, про якого згодом з великою теплотою писав у своїх спогадах. Винятково гарне враження справив Лев Ценковський і на І. М. Сеченова під час їхньої зустрічі в Одесі, коли останній переїхав туди з Петербурга, щоб очолити кафедру фізіології.

Ілля Ілліч Мечников
(1845–1916)

біолог (мікробіолог, цитолог, ембріолог, імунолог, фізіолог та патолог), один з основоположників порівняльної патології, еволюційної ембріології, імунології і мікробіології, творець наукової школи. Відкрив (1882) явище фагоцитозу, розробив фагоцитарну теорію імунітету (1883). Розробив теорії зародкових листків, походження багатоклітинних організмів. Лауреат Нобелівської премії у галузі фізіології та медицини (1908).

Іван Михайлович Сеченов
(1829–1905)

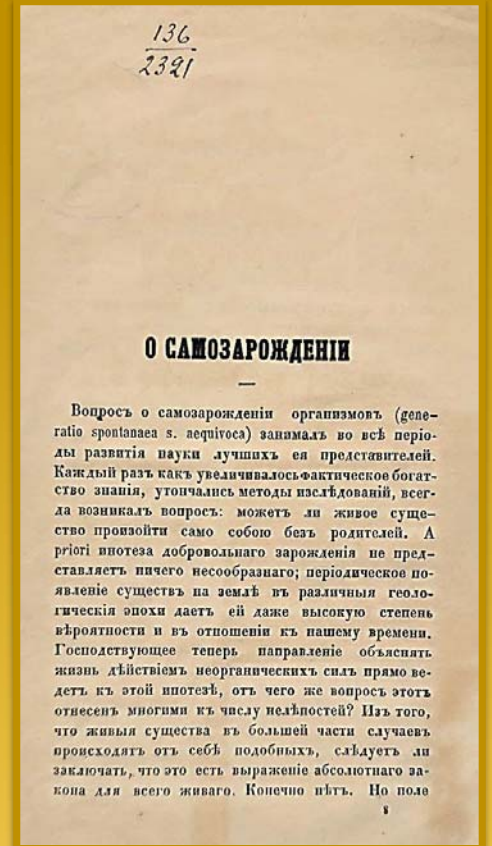
вчений-природодослідник, фізіолог, психолог, педагог і просвітитель, започаткував фізіологічну наукову школу та природничо-науковий матеріалістичний напрям в психології.

Багато і плідно займався Л. С. Ценковський у цей період науковими дослідженнями, зокрема вивченням мікроскопічних істот моря. Він виїжджав на береги Середземного моря, мікрофауна якого виявилася різноманітнішою, ніж біля Чорного моря. Тут він описав ряд вперше виявлених ним мікроорганізмів, піддав їх точному морфологічному та біологічному вивченню, виявив історію їх розвитку, встановив їхнє систематичне становище.

Особливо докладно і точно Л. С. Ценковський вивчив найпростіших, що викликають свічення морської води – «ночесвіток». Він з'ясував низку найцікавіших фактів у їхньому житті. Спостерігаючи, що деякі джгутиконосці покриваються тимчасово шаром слизу, він висловив припущення, що поділяється і сучасною наукою, про споріднений зв'язок між цими мікроорганізмами та нижчими драглистими водоростями. Необхідність вивчення історії розвитку мікроорганізмів для визначення їх дійсного походження та систематичного становища була їм блискуче доведена і на багатьох інших об'єктах мікросвіту (міксоміцети, корененіжки, джгутиконосці тощо).

[Ценковский Л.] О самозарождении / Л. Ценковский. – [СПб., 1855]. – С. 3–28.

Шифр: 136/2321

Чи справді світ мікроорганізмів – хаос?

Останній період життя Л. С. Ценковського пов'язаний з діяльністю у Харківському університеті (1872–1887), залишив найважливіший слід в історії вітчизняної мікробіології, ветеринарії та медицини. Саме тут Л. С. Ценковський виконав ті роботи, завдяки яким його ім'я назавжди пов'язане з виникненням першої школи бактеріологів і з першим практичним застосуванням науки про життя невидимих істот.

З переїздом до Харкова закінчилося нарешті і кочове життя вченого. Л. С. Ценковський прожив у Харкові 15 років і виїжджав лише на короткий час до Одеси та Варшави, а також за кордон з науковими цілями та для лікування. Роботи, опубліковані Л. С. Ценковським у ці роки, яскраво свідчать про велику широту його наукових інтересів та його прагнення пов'язати досягнення науки із запитами життя.

Продовжуючи свої багаторічні дослідження одноклітинних і нитчастих зелених водоростей, Л. С. Ценковський довів, що багатьом з них властиво особливий стан, який виражається в тому, що кожна клітина водорості набуває форми кулі, оболонка її потовщується і розпушується, клітина робиться студнепо-дібною і потім ділиться, після чого клітини, що знову утворилися, також покриваються драглистим шаром. Надалі Лев Семенович встановив, що це характерний стан (пальмеллеподібний стан) властиво також і бактеріям.

З цікавістю поставився Л. С. Ценковський і до наміру харківської медичної громадськості організувати пастерівську станцію для щеплень проти сказу і при ній лабораторію для бактеріологічних досліджень. Він допомагав у цій справі своїми порадами, читав лекції для лікарів, виступав із доповідями в комісіях та на зборах, присвячених з'ясуванню заходів боротьби з епідеміями.

Велику участь він брав і в діяльності Харківського товариства випробувачів природи, головою якого він був багато років. У 1882 р. він здійснив поїздку на Біле море для вивчення мікрофлори та мікрофауни.

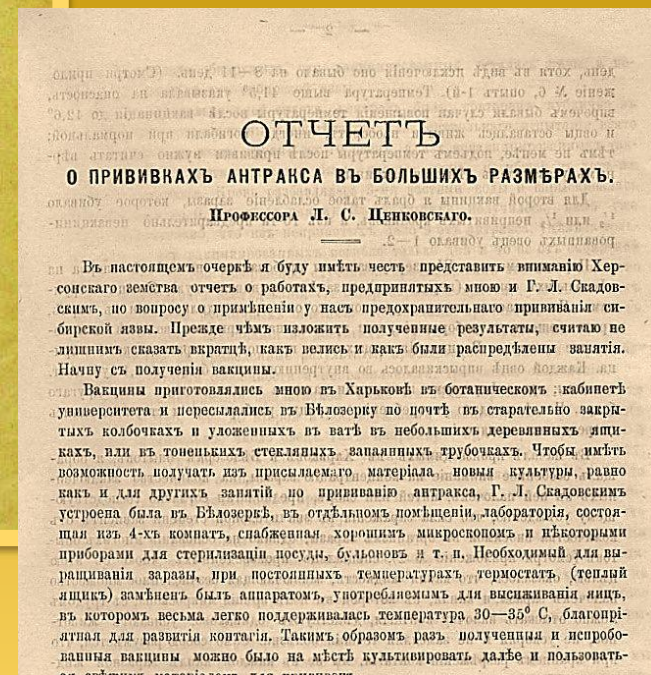
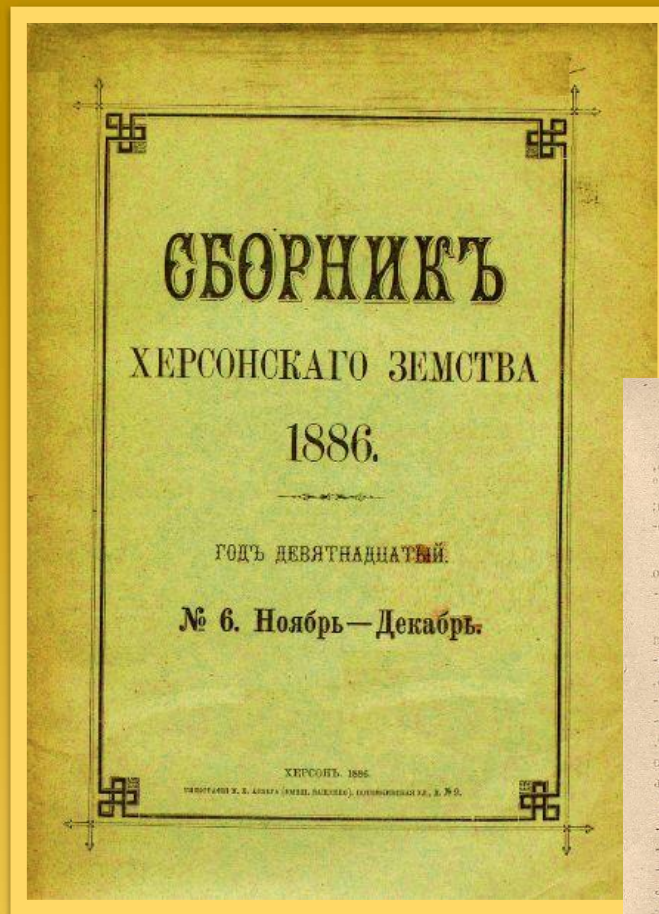
Мікрофотографія бацил сибірки.

Найціннішим вкладом А. С. Ценковського в скарбницю вітчизняної науки і в справу практичних її застосувань є введення запобіжних щеплень проти сибірки за допомогою отриманих ним вакцин.

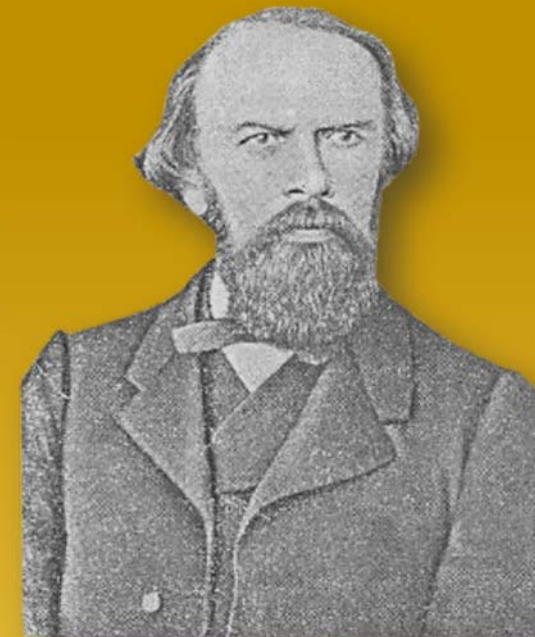
Л. С. Ценковський вперше показав фізіологічну спорідненість між рослинами і тваринами. Його дослідження нижчих рослин включали і прісноводні, і морські організми. Серед радіолярій він знайшов одноклітинну водорість, яку пізніше назвав зоохлорелою, описав багато нових видів і родів, вивчав особливості мікроорганізмів, що викликають свічення морської води, і бродильних бактерій.

Роботи з вакцинами були останніми науковими дослідженнями Л. С. Ценковського.

Ценковский Л. С. Отчет о прививках антракса в больших размерах / Л. С. Ценковский // Сб. Херсон. земства. – 1886. – № 6. – С. 1–19.

У 1886 р. Лев Семенович пішов у відставку, продовжуючи займатися науковими дослідженнями. У травні 1887 р. він поїхав до Лейпцигу для лікування, де у госпіталі Св. Якоба помер 7 жовтня від раку печінки. Там його й поховано, а бажання його численних учнів та шанувальників перевести прах на батьківщину так і залишилося не здійсненим.

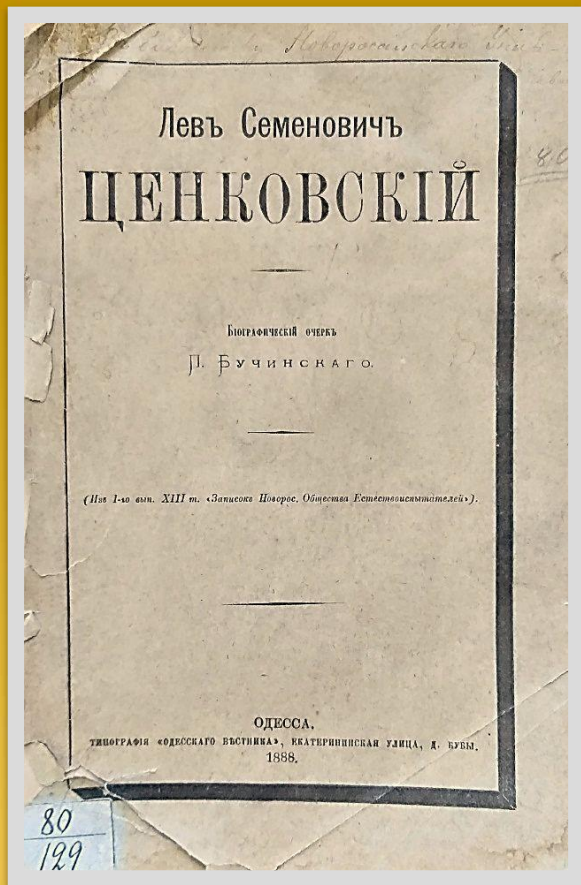
Лев Семенович Ценковський

Лейпциг

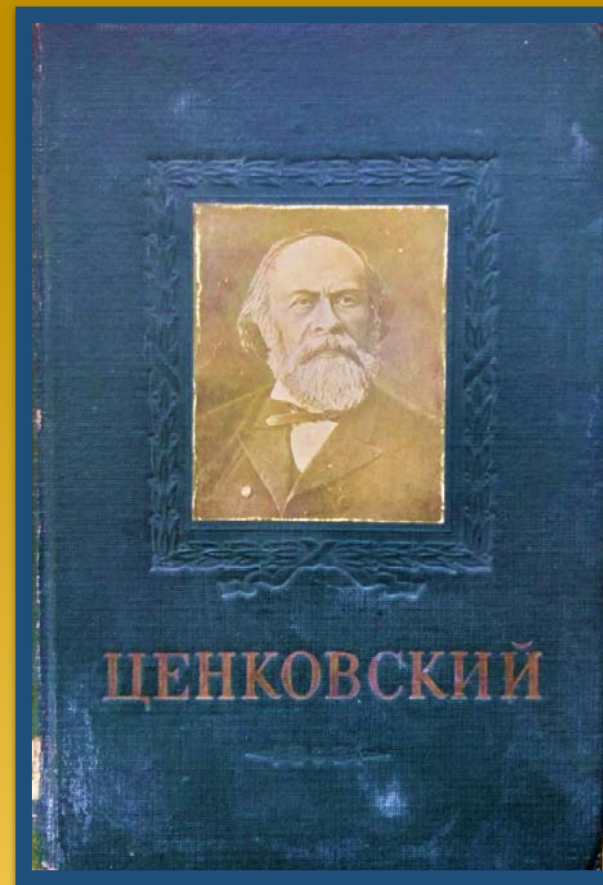
За пропозицією Товариства природознавців було встановлено премію ім. Л. С. Ценковського, якою нагороджували по черзі у Петербурзі, Харкові й Одесі – в тих містах, де він працював.

**Література про
Лева Семеновича
Ценковського**

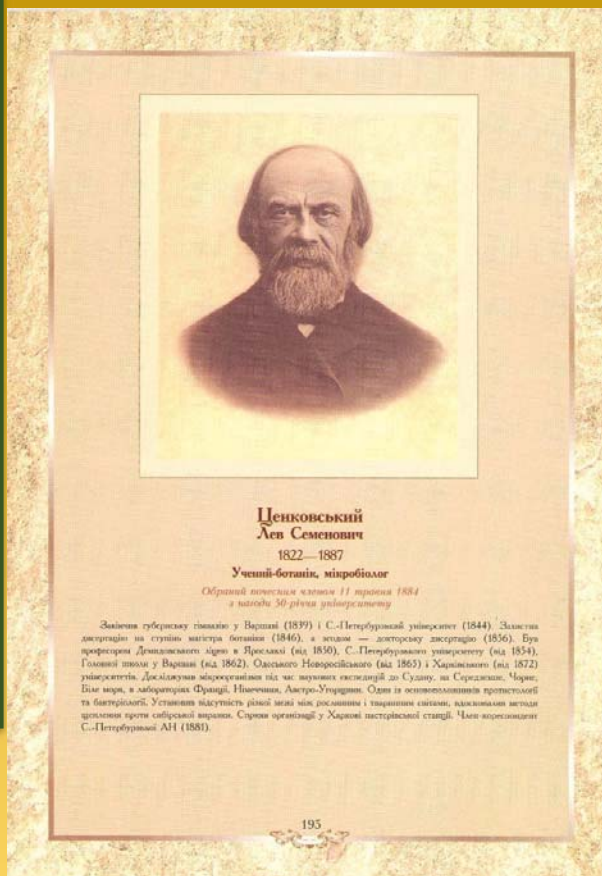
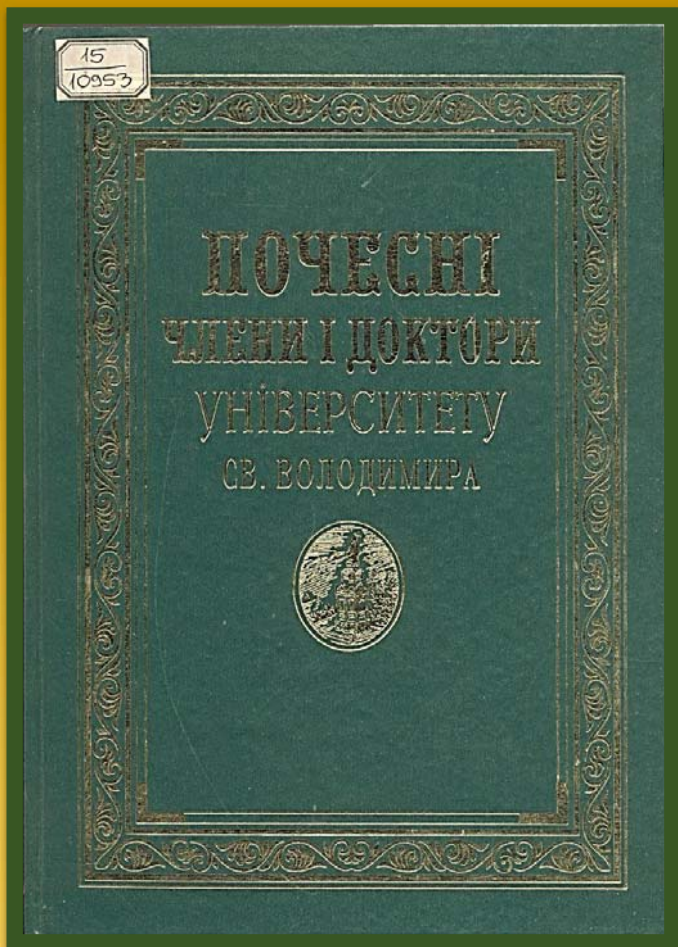
Бучинский П. Лев Семенович Ценковский :
биографический очерк / П. Бучинский. – Одесса : Тип.
«Одесского вестника», 1888. – 53 с.

Шифр: 80/129

Метелкин А. И. Л. С. Ценковский – основоположник
отечественной школы микробиологов / А. И. Метелкин. –
М. : Гос. изд-во мед. лит, 1950. – 263 с. – (Выдающиеся
деятели отечественной медицины).

Шифр:

**Тенковський
Лев Семенович**

1822—1887

Учений-ботанік, мікробіолог

*Обраний почесним членом 11 травня 1884
в нагоди 30-річчя університету*

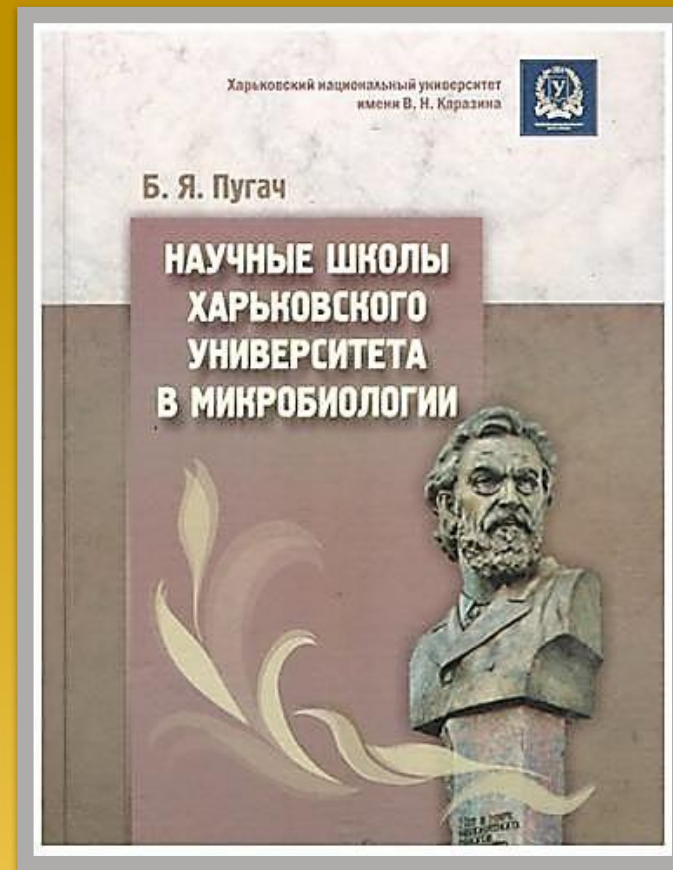
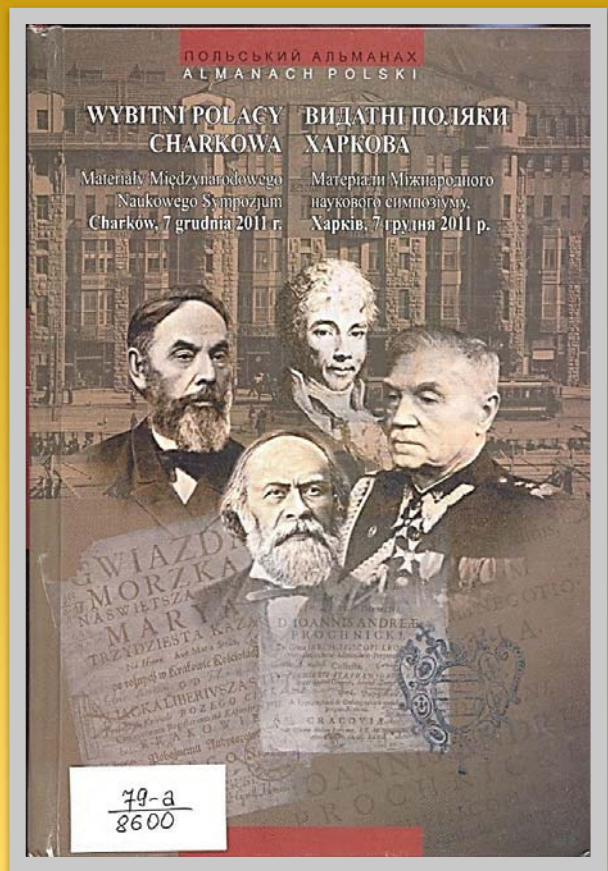
Закінчив губернську гімназію у Варшаві (1839) і С.-Петербурзький університет (1844). Заложив дисертацію на ступінь магістра ботаніки (1846), а потім — докторську дисертацію (1856). Був професором Державного лісу в Ярославлі (від 1850), С.-Петербурзького університету (від 1854). Головою школи у Варшаві (від 1862), Одеського Новоросійського (від 1865) і Харківського (від 1872) університетів. Докладавні мікробіологія під час наукових екскурсій до Судану, на Середньому, Чорному, Білому морях, в лабораторіях Франції, Німеччини, Австро-Угорщини. Один із основоположників протистології та бактеріології. Установив відсутність різниці між розмноженням і поширенням спори, відкриттям методу щеплення проти сапрусної висихання. Сприяв організації у Харкові пастеризаційної станції. Член кореспондент С.-Петербурзької АН (1881).

Почесні члени і доктори університету Св. Володимира / авт.-упоряд.: В. А. Короткий, Т. В. Табенська, Ю. В. Цимбал ; голов. ред. С. В. Головка. — Київ : Либідь, 2005. — С. 195.

Шифр: 15/10953

Штан Г. Микробиолог с мировым именем: Л. С. Ценковский / Г. Штан // Видатні поляки Харкова = Wybitni polacy Charkowa : матеріали Міжнар. наук. симп. (Харків, 7 груд. 2011 р.) / Ген. Консульство Респ. Польща в Харкові, Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна ; наук. ред. Л. Ю. Посохова. – Харків : Майдан, 2012. – С. 175–183. – (Польський альманах ; 5)

Шифр: 79-а/8600

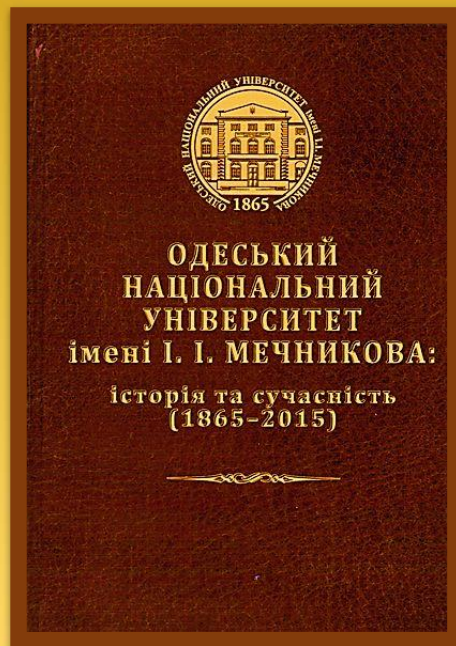
Пугач Б. Я. Научные школы Харьковского университета в микробиологии : посвящ. 170-летию лауреата Нобелевской премии, воспитаннику Харьковского ун-та Ильи Ильича Мечникова / Б. Я. Пугач ; науч. ред. Н. А. Азаренков. – Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2016. – С. 129–149.

Шифр: 127/9299

Коваленко С. Г. Ценковський Лев Семенович / С. Г. Коваленко, В. Т. Коваль, М. С. Мішнаєвський // Професори Одеського (Новоросійського) університету : біогр. слов. Т. 2 : А–І / відп. ред. В. А. Сминтина ; упоряд. та бібліогр. ред.: В. П. Пружина, В. В. Самодурова ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Вид. 2-е, допов. – Одеса, 2005. – С. 358–361.

Шифр: 15/10452

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. Історія та сучасність (1865–2015) / Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова ; голов. ред. І. М. Коваль ; вступ. сл.: І. М. Коваль, В. М. Хмарський. – Одеса : ОНУ, 2015. – С. 59, 163, 164, 180, 186, 242, 243, 674.

Шифр: 15/11749